ASIANTUNTIJALAUSUNTO
Janette Grönfors
Erityisasiantuntija
vs. pääsihteeri
Sosiaali- ja terveysministeriö
Romaniasiain neuvottelukunta
janette.gronfors@gov.fi
p. 02951 63502

15.3.2022

Romaniasiain neuvottelukunnan kirjallinen lausunto hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021

Romaniasiain neuvottelukunta kiittää lausunnonantomahdollisuudesta hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021. Tuomme lausunnossamme esille tarkennettuna toimenpiteitä ja tarpeita romanikielen aseman vahvistamiseksi.

Romanikieli ei ole viranomaisissa käytettävä kieli. Romanikieli täyttää äidinkielen kriteerit ryhmäidentiteetin vahvistajana sekä muista ryhmistä erottuvien tapojen ja arvojen säilyttämisen välineenä. Romanikieli on tärkeä osa romanien identiteettiä ja romanikulttuuria.

Yleistä

Romanikielen asema on heikko romaniväestön keskuudessa ja muutoinkin Suomessa. Romanikieli on tunnekieli, johon romanit samaistuvat ja johon heillä on voimakas side. Romanikielen uhanalainen tila on ollut tiedossa jo useamman vuosikymmenen ajan, ja se on mainittu Unescon maailman uhanalaisten kielten luettelossa. Kuitenkin toimenpiteet kielen aseman vahvistamiseksi Suomessa ovat olleet vähäisiä. Esimerkiksi romanikielen opetus eri kouluasteilla on selkeästi vähentynyt, lähes loppunut, vaikka oppimateriaalia on tuotettu lisää. Romanikieltä voi opiskella sivuaineena myös Helsingin yliopistossa.
(Romanikielen lautakunta)

Opetushallituksessa on käynnistynyt Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella romanikielen elvytyshanke kuten hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2021 myös mainitaan. Elvyttämisen tavoitteena on lisätä kieltä puhuvien määrää, laajentaa kielen käyttöalueita ja lisätä kielen elinvoimaisuutta. Romanikieli on uhanalainen kieli. Vain noin kolmasosa romaniväestöstä käyttää sitä. Siksi kieli tarvitsee vahvan lainsäädännöllisen perustan. Tarvittaisiin oikeuksia kokoava romanikielilaki ja sen lisäksi erilliset säännökset erityislainsäädäntöön, kuten varhaiskasvatuslakiin.

Kielen elvytys ja säilyminen edellyttävät romanikielen opiskelua esiopetuksesta aikuiskoulutukseen. Virallinen koko elämää kattava järjestelmä romanikielen opetukseen nostaisi kielen arvostusta. Elinikäisen kielenopiskelun ja harrastamisen tukeminen kaipaa myös moninaista materiaalia, esimerkiksi katselu- ja lukukirjoja sekä lastenohjelmia vauva- ja leikki-ikäisille, romanisatuja, runoja, kuunnelmia sisältäviä äänitallenteita, ikäryhmittäin kohdennettuja sarjakuva-, puuha- ja uutislehtiä. (Opetushallitus)

Lainsäädännön tuki

Romanikielen säilymisen yhtenä edellytyksenä on valtiovallan antama lainsäädännöllinen tuki ja arvostava asenne kieltä kohtaan. Suomen kielipolitiikan pohjana ovat perustuslaki ja kielilaki (423/2003). Suomen perustuslakiuudistus astui voimaan vuonna 1995, ja se viimeisteltiin lopulliseen muotoonsa vuonna 2000 (731/1999, 2 luku, 17 §, 3 mom.). Romanien oikeudesta oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen on säädetty uudistetussa perustuslaissa (17 §), jossa mainitaan ”oikeus omaan kieleen ja kulttuu-

riin". Perustuslaki on vaikuttanut esiopetusta koskevaan lainsäädäntöön ja koululainsäädäntöömme, joissa vähemmistöjen kielelliset oikeudet on turvattu. Yhtenä merkittävänä saavutuksena voidaan pitää romanikielen lautakunnan laatimaa romanikielen kielipoliittista ohjelmaa vuodelta 2009. Se on osa kokonaisvaltaista romanipoliittista ohjelmaa (ROMPO2, 2018-2022) ja sisältää mm. ehdotuksen romanikielen kielilaista.

Hajallaan olevat lainsäädännön määräykset tulisi koota yhteen erillisen kielilain alle, jotta romanikieltä koskeva lainsäädäntö olisi yhdessä paikassa. Suomen romanien aseman parantamiseksi Suomi on vahvistanut kansallisella lainsäädännöllä kaksi vuonna 1998 voimaan tullutta Euroopan neuvoston sopimusta. Ratifioidessaan Euroopan alueellisia vähemmistökieliä koskevan sopimuksen Suomi nimesi romanin ei-alueelliseksi vähemmistökieleksi. Lisäksi EU:n puiteyleissopimuksen artikla 14 edellyttää, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus oppia vähemmistökieltään. Myös Euroopan neuvoston ministerikomitean loppupäätelmissä vuonna 2007 alueellisten ja vähemmistökielten eurooppalaisen peruskirjan toimeenpanosta on suosituksia Suomelle romanikielen aseman ja sen opetuksen kohentamiseksi. Kielen asemalla on ratkaiseva merkitys yhteiskunnallisen epätasa-arvon poistamisessa. Lainsäädäntö perustuslaista erityislakeihin, kuten koululait, laki sosiaalipalveluista ja tiedotusvälineistä, vahvistavat kukin osaltaan romanikielen aseman kehittämistä sekä romanien kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista. Huolimatta kieltä tukevasta lainsäädännöstä eivät romanikielen kielelliset oikeudet ole toteutuneet riittävästi. (Opetushallitus)

Romanikielen lautakunta
Kotimaisten kielten keskuksen yhteydessä toimii asiantuntijaelimenä romanikielen lautakunta. Se antaa kielenkäyttöä (kirjoitettua kieltä ja puhuttua yleiskieltä) koskevia periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia.

Kotimaisten kielten keskuksen romanikielen lautakunta teki vuonna 2021 esityksen ulkoministeriöön, jonka mukaan romanikielen asemaa tulisi arvioida uudelleen Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (kieliperuskirja) sitoumusten valossa. Lautakunta esitti aloitteessaan, että romanikieleen sovellettaisiin alueellisen kielen määritelmää ja siten myös kieliperuskirjan III osan määräyksiä, joilla annettaisiin romanikielelle Suomessa nykyistä vahvempi vähemmistökielen asema.

Suurin osa Suomen romaneista elää suurten kaupunkien ja Etelä-Suomen alueella. Romanikieleen olisi tältä pohjalta mahdollista soveltaa kieliperuskirjan alueellisten vähemmistökielten määritelmää, kun tähän asti se on määritelty ei-alueelliseksi kieleksi. Asia on vielä kesken ulkoministeriössä.

Media
Median ja erityisesti Yleisradion ylläpitämiä eri palveluita voidaan pitää yhteiskunnallisina peruspalveluina, joiden tulee uusimman strategian monikulttuurisuutta koskevien kirjausten mukaisesti vastata myös romaniyhteisön tiedotustoiminnan tarpeisiin. Nykytilanne on se, että Yleisradio on ollut ainoa ohjelmantarjoaja, joka on tuottanut romanisisältöjä säännöllisesti. Käytännössä Suomessa on ainoastaan yksi romaniaiheinen radio-ohjelma ja se on Ylen kanavalla viikoittain lähetettävä 15 minuutin pituinen Romano Mirits- ohjelma romanikielisine uutisineen.

Laki Yleisradio Oy:stä (22.12.1993/1380)
4) kohdella ohjelmatoiminnassa yhtäläisin perustein suomen- ja ruotsinkielistä väestöä, tuottaa palveluja saamen, romanin ja viittomakielellä sekä soveltuvin osin myös maan muiden kieliryhmien kielellä;

5) tukea suomalaisen kulttuuriperinnön vaalimista, suvaitsevaisuutta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja kulttuurista moninaisuutta sekä huolehtia ohjelmatarjonnasta myös vähemmistö- ja erityisryhmille;
(28.6.2017/436)